

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 349

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.5.12>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ

Ермолаєва Тетяна Вікторівна

orcid.org/0000-0002-4071-7490

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри екологічного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті досліджено правові основи регулювання екологічної освіти та виховання в Україні в контексті сучасних суспільних і екологічних викликів, зумовлених збройним конфліктом і прагненням держави до європейської інтеграції.

Авторка здійснює глибокий аналіз поточного стану екологічної освіти, акцентуючи увагу на її ключовій ролі у формуванні екологічної свідомості громадян як складової національної безпеки та довготривалого сталого розвитку.

У дослідженні проаналізовано національне законодавство, що регулює сферу екологічної освіти, та його відповідність європейським стандартам; визначено основні перешкоди, що ускладнюють інтеграцію екологічних вчень у навчальні програми, зокрема в умовах воєнних викликів та обмеженої кількості ресурсів за рахунок дистанційного навчання. Окремо розглянуто міжнародний досвід країн ЄС, де екологічна освіта виступає обов'язковим елементом виховного процесу на рівні державної політики, сприяючи формуванню екологічно відповідальної поведінки громадян.

Детально розглянуто окремі складові багаторівневої системи екологічної освіти, що включає в себе навчальні заклади, засоби масової інформації, громадські організації, які, в свою чергу, відіграють визначальну роль у формуванні свідомого ставлення до природи.

Наголошено на важливості активізації громадянської участі та розвитку правових механізмів, що стимулюватимуть екологічну грамотність як невід'ємну частину національної екологічної стратегії України.

Також авторка намагалася привернути увагу загалу до перегляду підходів до екологічної освіти, зокрема забезпечити її інтеграцію у всі рівні освіти та створити передумови для розвитку екологічних професій, таких як: урбаніст-еколог, екорециклер, спеціаліст зі страхування кліматичних ризиків, екоаудитор, юрист з міжнародного природоохоронного права та інші.

Також слід звернути увагу на післядипломну освіту з екологічних питань для фахівців різних галузей, оскільки це сприятиме оновленню знань та актуалізації екологічних підходів у різних сферах економіки.

Ключові слова: екологічна освіта, екологічне виховання, правове регулювання, інтеграція, національна безпека, сталий розвиток, Україна.

Yermolaieva Tetiana. Legal regulation of environmental education and upbringing

The article examines the legal framework for the regulation of environmental education and upbringing in Ukraine in the context of current social and environmental challenges caused by the armed conflict and the State's aspirations for European integration.

The author provides an in-depth analysis of the current state of environmental education, focusing on its key role in shaping the environmental awareness of citizens as a component of national security and long-term sustainable development.

The study analyzes the national legislation governing environmental education and its compliance with European standards; identifies the main obstacles that complicate the integration of environmental education into curricula, in particular in the context of military challenges and limited resources through distance learning. The author also considers the international experience of EU countries, where environmental education is an obligatory element of the educational process at the level of public policy, contributing to the formation of environmentally responsible behavior of citizens.

The article provides a detailed analysis of the components of the multi-level system of environmental education, which includes educational institutions, mass media, and public organizations that play a decisive role in shaping a conscious attitude toward nature.

Emphasis is placed on the importance of enhancing civic participation and developing legal mechanisms that stimulate environmental literacy as an integral part of Ukraine's national environmental strategy.

The author also seeks to draw public attention to the need for revising approaches to environmental education, particularly to ensure its integration into all levels of education and to create prerequisites for the development of new environmental professions – such as urban ecologist, ecorecycler, climate risk insurance specialist, eco-auditor, lawyer in international environmental law, and others.

Attention should also be given to postgraduate environmental education for professionals in various fields, as it contributes to updating knowledge and implementing environmental approaches across different sectors of the economy.

Key words: environmental education, environmental education legal, regulation, integration, national security, sustainable development, Ukraine.

З початку повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, наша держава зіштовхнулася зі численними суспільно-політичними та правовими змінами, які, в свою чергу, створили серйозні виклики для функціонування системи освіти в країні. Особливого удару зазнала екологічна освіта, що має на меті підвищення екологічної свідомості громадян як важливого аспекту національної безпеки. Станом на 12 жовтня 2025 року 3897 закладів освіти пошкоджено та 399 зруйновано повністю, що призвело до обмеження доступу дітей до освіти, включаючи екологічне навчання, яке вимагає ресурсного забезпечення та оновлення навчальних методик для адаптації до воєнного часу [21].

Зміни у навчальному процесі також проявляються в переході на дистанційне навчання, яке нині охоплює до 84% українських школярів. Проте через технічні труднощі, такі як обмежений доступ до інтернету у 40% учнів та відсутність технічних пристроїв у 22%, інтерактивні форми екологічної освіти реалізувати непросто. Водночас проблеми з енергозабезпеченням і перерви через повітряні тривоги перешкоджають якісному освітньому процесу [19].

Важливість екологічної освіти для України, яка прагне інтегруватися до

Європейського Союзу, є незаперечною. Законодавство ЄС, зокрема Директиви 2003/4/ЄС та 2008/99/ЄС, підкреслює необхідність забезпечення доступу громадян до екологічної інформації та встановлює кримінальну відповідальність за завдану шкоду навколишньому середовищу. Вказане свідчить про те, що високі стандарти екологічної освіти є невід'ємною частиною екологічної політики країн-членів ЄС [20].

Для України важливо не лише відповідати цим стандартам, але й активно їх впроваджувати, адже підвищення екологічної обізнаності громадян є запорукою успішної інтеграції до європейської спільноти. Зазначене також відіграє ключову роль у забезпеченні екологічної безпеки, яка стала особливо актуальною в умовах сучасних викликів. Залучення громадян до екологічних ініціатив та підвищення їх екологічної обізнаності сприятиме формуванню відповідального суспільства, здатного ефективно протидіяти сучасним екологічним викликам і загрозам.

Отже, розробка та впровадження законодавчих механізмів для підтримки екологічної освіти залишається актуальним завданням. Україна вже демонструє готовність досягти європейських стандартів у цій сфері, що не лише сприятиме

збереженню природного середовища, але й допоможе закріпити позицію України як країни, готової до інтеграції в Європейський Союз.

Загострення екологічних проблем, яке набуло масштабного характеру в останні десятиліття, викликає глибоку стурбованість світової спільноти. Глобальна екологічна криза – це наслідок комплексного впливу багатьох чинників, зокрема нерегульованого споживання природних ресурсів, масових антропогенних втручань та демографічного зростання. Втім, детальніший аналіз цієї проблеми виявляє не менш суттєвий аспект – низький рівень екологічної свідомості та недостатнє розвинення моральних засад у ставленні до довкілля, що є результатом дефіциту екологічної освіти й виховання [1].

Науковці зазначають, що серед першопричин екологічної нестабільності України є недостатній розвиток інститутів громадянського суспільства та відсутність суспільного усвідомлення необхідності сталого розвитку, що формує середовище для частих порушень природоохоронного законодавства [2, с. 132]. Дійсно, формування екологічної свідомості як елемента суспільної відповідальності є одним з основних пріоритетів для досягнення збалансованої гармонії між людиною та природою, що передбачає правову інституалізацію цього процесу.

З огляду на виклики, перед якими постала сучасна екологічна освіта, українське законодавство у сфері забезпечення екологічної грамотності визначає низку важливих механізмів правового регулювання, що спрямовані на розвиток екологічної культури у громадян та формування свідомої взаємодії з навколишнім середовищем. Стаття 55 Конституції України гарантує право кожного громадянина на освіту, включно з екологічною, що має сприяти стабілізації екологічної ситуації в країні. Нормативно-правове закріплення екологічної освіти як фундаменту сталого розвитку відповідає міжнародним зобов'язанням України, які спрямовані на формування екологічно свідомого суспільства.

Екологічна освіта охоплює багаторівневу систему, що включає навчальні заклади, засоби масової інформації, гро-

мадські організації, які відіграють вирішальну роль у формуванні свідомого ставлення до природи. Досвід Німеччини, де екологічне виховання є обов'язковою частиною шкільної програми, засвідчує: проекти, спрямовані на відновлення природних зон і збереження зелених насаджень, мають тривалий ефект. За соціологічними дослідженнями, понад 70% випускників у подальшому свідомо беруть природні ресурси та дотримуються екологічно свідомого способу життя, що формує відповідальне ставлення до природного середовища на національному рівні [25].

В більшості країн світу екологія стала обов'язковим предметом у школах і вищих навчальних закладах. У Норвегії працівники дитячих садків повинні знати основи екології та охорони природи, володіти методиками екологічної освіти. У Данії, Швеції та Англії [23] екологічні питання включено в дисципліни з географії, хімії, біології, фізики та історії. В Австрії впроваджено багато шкільних проектів, організовано природоохоронні акції, видаються журнали з питань екологічної освіти. Франція активно залучає громадськість до екологічних заходів, поширює інформацію через ЗМІ і організовує благодійні події для популяризації екологічних знань.

Аналіз рівня екологічної освіти в європейських країнах показує, що ефективне правове регулювання є ключовим фактором для розвитку екологічної свідомості серед молоді. Країни, такі як Норвегія, Німеччина та Данія, мають чіткі національні плани дій, які інтегрують екологічні теми в освітні програми, забезпечуючи правову основу для впровадження екологічної освіти на всіх рівнях. Уряди також забезпечують фінансування та ресурси для реалізації програм, таких як Eco-Schools у Великій Британії та ініціативи у Франції, що свідчить про високий рівень державної підтримки екологічної освіти [18].

А отже, національні програми екологічної освіти, окрім основ екологічної грамотності, потребують інтеграції знань про ризики, пов'язані з антропогенними впливами, що формує у громадян почуття відповідальності за свою діяльність. Екологічна освіта як елемент державної полі-

тики, в свою чергу, має забезпечити підґрунтя для поступової зміни парадигми від експлуатаційного до консервативно-збережувального ставлення до природи.

Систематична просвітницька діяльність, заснована на етичних і моральних засадах, є ключем до формування суспільства, орієнтованого на сталий розвиток. Тож в Україні екологічна освіта повинна забезпечуватися теж на всіх рівнях навчання – від дошкільної до вищої освіти, формуючи безперервний освітній процес, що є фундаментом для розвитку нової екологічної свідомості та стійких взаємин між людиною та природою.

Велику еколого-просвітницьку роботу провадять у всьому світі організації, такі як «Грінпіс» і «Легамбіенте», які сприяють поширенню екологічної свідомості. Ці процеси екологізації свідомості та формування екологічної культури набули значення й в Україні. Екологічна освіта визнана одним із головних чинників екологізації людської діяльності, що виступає важливим інструментом управління для вдосконалення моделей виробництва і споживання з урахуванням можливостей біосфери. З 2005 по 2015 роки десятиліття було оголошено десятиліттям освіти для стійкого розвитку [26].

Розвиток екологічної освіти та культури став особливо важливим у останні роки, коли стало очевидним, що однією з головних причин невиконання міжнародних угод і конвенцій є низька екологічна культура населення і недостатня екологічна свідомість осіб, які приймають важливі рішення [8].

Наукові дослідження вказують на те, що починаючи з кінця 1980-х – початку 1990-х років, більшість держав прийняли національні стратегії екологічної освіти на рівні законодавчих актів. У відповідних документах екологічна освіта визначається як безперервний процес, що охоплює всі вікові та професійні групи населення, спрямований на формування екологічно відповідального світогляду, заснованого на принципах сталого розвитку. Україна, відповідаючи на глобальні виклики екологічного характеру, також досягла певних успіхів у розбудові системи екологічної освіти та виховання, і в цьому напрямі важливу роль

відіграли низка нормативно-правових актів. Зокрема, Постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 року про створення системи екологічної освіти та виховання стала важливим кроком у визначенні екологічної освіти як пріоритетного напрямку державної політики у сфері охорони природи, раціонального використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки [22].

Серед нормативно-правових актів, спрямованих на формування екологічної культури як складової гармонійного розвитку особистості, слід виділити Державну національну програму «Освіта. Україна XXI століття» [17], Концепцію національного виховання та Державний стандарт освіти в Україні, які містять положення щодо інтеграції екологічного компонента в освітній процес. Ці акти підкреслюють важливість формування екологічної свідомості серед усіх соціальних груп як частини загальноосвітніх та виховних процесів.

Ключовим нормативним документом, який закладає основу для розвитку екологічної освіти в Україні, є затверджена наприкінці 2001 року Концепція екологічної освіти України, що окреслює основні принципи, завдання і методи реалізації екологічного виховання на різних освітніх рівнях [9]. На початку 2002 року для виконання завдань цієї концепції було прийнято відповідний план заходів, а вже наприкінці 2002 року у Верховну Раду України було подано проект Закону про екологічну освіту. Такий законодавчий крок свідчить про прагнення держави забезпечити інституційне підґрунтя для розвитку екологічної свідомості в суспільстві. Але цього недостатньо. Науковці зазначають, що для ефективного розвитку екологічної освіти необхідно створити новітнє законодавче підґрунтя, яке відповідає сучасним екологічним викликам і вимогам сталого розвитку [16].

На сьогодні в Україні діють кілька нормативно-правових актів, що безпосередньо регулюють екологічну освіту. Закон України «Про освіту» [10] від 5 вересня 2017 року № 2145-19 містить положення, які стверджують, що однією з основних засад державної політики у сфері освіти є виховання екологічної культури

та дбайливого ставлення до довкілля (стаття 6). Також у законі наголошується на необхідності формування екологічної компетентності громадян як складової загальної середньої освіти (стаття 12). Цей закон, будучи базовим документом для освітньої системи, створює основу для інтеграції екологічних знань на всіх етапах навчання, підвищуючи екологічну свідомість серед молоді та населення в цілому.

Другим нормативно-правовим актом є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [11] від 25 червня 1991 року № 1264-12, який закріплює право громадян на отримання екологічної освіти (стаття 9), а також визначає компетенції центральних органів виконавчої влади у забезпеченні цього права (статті 17–20). Стаття 7 цього закону встановлює, що підвищення екологічної культури суспільства та професійна підготовка фахівців у сфері охорони навколишнього середовища повинні забезпечуватися загальною обов'язковою освітою та вихованням, починаючи від дошкільних закладів і закінчуючи системою підвищення кваліфікації кадрів. Особливо важливим є положення про те, що екологічні знання є обов'язковою кваліфікаційною вимогою для всіх посадових осіб, чия професійна діяльність пов'язана з використанням природних ресурсів і може впливати на стан довкілля.

Важливим документом також є рішення колегії Міністерства освіти і науки України № 13/6019 від 20 грудня 2001 року «Про концепцію екологічної освіти» [9]. У цьому документі визначено основні завдання та напрями екологічної освіти, форм і умови її реалізації, що представляє собою свого роду план дій на перспективу. У преамбулі концепції підкреслюється значення екологічного розвитку суспільства, і тому в рамках концепції були заплановані завдання для органів виконавчої влади, зокрема щодо розробки основного закону про екологічну освіту.

Закон України «Про дошкільну освіту» [12] передбачає формування природодозвольного світогляду та позитивного ставлення до довкілля в освітніх програмах

дошкільних закладів. У статті 15 Закону України «Про повну загальну середню освіту» [13] зазначається, що виховний процес є невід'ємною складовою освітнього процесу в закладах середньої освіти і повинен спрямовуватися на формування екологічної культури та дбайливого ставлення до довкілля. Закон України «Про позашкільну освіту» [14] містить положення, відповідно до яких одним із основних напрямів позашкільної освіти є еколого-натуралістичний напрямок, що передбачає формування екологічної свідомості, залучення учнів до природоохоронної діяльності та набуття знань із різних біологічних і аграрних дисциплін, таких як квітникарство, лісівництво, садівництво, бджільництво.

Відповідно до статті 26 Закону України «Про вищу освіту» [15], одним із основних завдань закладів вищої освіти є формування особистості через екологічне виховання, що дозволяє підготувати нове покоління фахівців, здатних вирішувати актуальні екологічні проблеми з урахуванням принципів сталого розвитку.

Таким чином, закони України, які регулюють освітню діяльність, консолідують необхідність інтеграції безперервної екологічної освіти та її нерозривного зв'язку з екологічним вихованням [2, с. 133–136]. Важливо підкреслити, що Україна досягла все ж таки певних успіхів у формуванні сучасної та ефективної правової системи у сфері екологічної освіти. Проте, при акцентуванні на юридичних аспектах вирішення проблеми, часто ігнорується ідеологічний аспект функціонування права. Формування умов для виконання вимог законодавства здійснювалося з урахуванням економічних, соціальних та політичних чинників, в той час як не було створено середовища для формування відповідного світогляду. Вказане призвело до значного дисонансу між чинною системою правових норм та суспільною свідомістю, що, у свою чергу, може стати (і в деяких випадках вже стало) джерелом соціальних конфліктів. Екологічне право не є винятком, що підкреслює нагальну потребу у гармонізації цих складових, а також у забезпеченні виконання законодавчих вимог не лише у контексті формальних норм і заборон,

а й через усвідомлення їх справедливості та необхідності [3, с. 62–63].

У світлі постійних змін, що відбуваються на глобальному рівні, викликає занепокоєння той факт, що українське законодавство в даній сфері, практично не підлягає оновленню. Виникає резонне запитання: чи зможе нормативно-правовий акт, ухвалений у період 1990–2005 років, бути ефективним у контексті сучасних суспільних відносин, враховуючи суттєві зміни, які сталися за останні роки? Очевидно, що ні, оскільки з часом змінюються потреби та інтереси суспільства, а також темпи розвитку різних галузей промисловості, які сьогодні значно перевищують попередні показники.

Насправді, тенденції розвитку екологічної освіти повинні гармонійно кореспондувати з еволюцією екологічних уявлень, новими стратегіями та технологіями взаємодії з навколишнім природним середовищем. Відповідно, Важливою перешкодою у процесі сучасної екологічної освіти є відсутність необхідного законодавчого регулювання [4, с. 104–105]. У 2019 році було прийнято Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», в якому одна з причин виникнення екологічних катастроф в Україні визнається недосконалість системи екологічної освіти, низький рівень екологічної освіченості населення, що, в свою чергу, призводить до відсутності пріоритету збереження довкілля та раціонального використання природних ресурсів. У цьому законі вводиться термін «екологічна просвіта», що є інструментом вдосконалення екологічної політики, заснованим на вихованні нового покоління через підтримку шкіл, гуртків, секцій та громадських організацій. Проте, термін «підтримка» залишається недостатньо чітким, що породжує питання: в якій формі вона буде реалізована і хто здійснюватиме контроль за цим процесом? Значущим є те, що законодавець підкреслює необхідність досягнення балансу екологічної свідомості та культури суспільства як важливого елемента вдосконалення сучасного екологічного освітнього процесу [4, с. 104–105].

На сьогодні в Україні триває затримка у прийнятті закону «Про екологічну освіту», хоча проект цього закону існує з 2002 року. Наразі екологічна освіта в Україні продовжує базуватися на установлених підходах до природи як до невичерпного ресурсу, не враховуючи катастрофічних наслідків такого ставлення. Ці наслідки вже призвели до незворотних змін у екологічній ситуації та вимагають радикальної перебудови підходів як до формування загальних засад екологічної освіти, так і до підготовки «екологів-професіоналів» для всіх ланок і систем господарювання, що є необхідним для забезпечення адекватного рівня техногенно-екологічної безпеки життєдіяльності [5].

Додатково, в Україні існує безліч профспілок, які регулярно проводять опитування серед населення щодо питань екологізації освіти. На жаль, результати таких опитувань свідчать про нестачу освітніх програм, які акцентують увагу на розвитку соціально-емоційних навичок у відносинах з природним середовищем. Крім того, значна частина українських вчителів та керівників навчальних закладів не проходить спеціалізовані курси з питань, пов'язаних із екологічною свідомістю та охороною навколишнього природного середовища.

У цьому контексті варто зазначити, що нещодавно ЮНЕСКО презентувало нову концепцію – #LearnForOurPlanet (#НавчайтесьЗарадиНашоїПланети), яка підкреслює важливість інтеграції екологічної освіти як ключового компонента навчальних програм усіх країн до 2025 року. Зарубіжний досвід багатий на нові ідеї, принципи та процеси, і визнаною думкою на міжнародному рівні є те, що екологічна освіта не може існувати як самостійний та незалежний предмет, оскільки питання цієї галузі потребують інтеграції з іншими навчальними дисциплінами. Більше того, досвід інших країн у цій сфері позитивно вплине на реалізацію державної екологічної політики в Україні [4, с. 104–105].

Отже, екологічна освіта в Україні потребує не лише оновлення законодавчої основи, а й комплексного підходу до її реалізації, враховуючи як сучасні

виклики, так і міжнародний досвід. Цей процес має стати пріоритетним напрямком у державній політиці з метою формування екологічної свідомості та культури в суспільстві, що є критично важливим для забезпечення сталого розвитку національної екологічної системи.

У Концепції екологічної освіти в Україні підкреслюється, що шлях до досягнення високої екологічної культури в суспільстві неможливий без реалізації ефективної екологічної освіти як одного з основних інструментів формування екологічної свідомості громадян [9]. У науковій літературі існує кілька підходів до визначення поняття «екологічна освіта», що свідчить про багатогранність цього явища та його важливість у контексті сучасних екологічних викликів.

По-перше, екологічна освіта (англ. *environmental education*) розглядається як організовані зусилля, спрямовані на вивчення специфіки функціонування природних середовищ, а також на формування здатності людини ефективно управляти своєю поведінкою та взаємодією з екосистемами з метою забезпечення сталого розвитку і збереження життя. Цей процес акцентує увагу на розвитку критичного мислення, навичок розв'язання проблем та прийняття рішень. Методологічно така освіта базується на активному залученні студентів до спостереження, вимірювання, класифікації та експериментування, що сприяє глибшому усвідомленню екологічних проблем та їх аналізу [5].

По-друге, екологічна освіта визначається як процес, спрямований на формування екологічної культури, що охоплює повагу та шанування природи, а також розуміння її значущості в житті людини. Це передбачає виховання свідомості та встановлення принципів розумного використання природних ресурсів, а також утілення обов'язку охороняти та відновлювати природу, формуючи гарантії, стимули та відповідальність за екологічну ситуацію [4, с. 104].

По-третє, екологічна освіта може бути охарактеризована як цілеспрямовано організований, планомірний і систематичний процес засвоєння екологічних знань, умінь та навичок [7]. Таким чином, в Кон-

цепції екологічна освіта визначається як цілісне культурологічне явище, що включає в себе процеси навчання, виховання та розвитку особистості. Вона повинна спрямовуватися на формування екологічної культури, що є складовою частиною національного та громадського виховання всіх верств населення України, включаючи екологізацію навчальних дисциплін та програм підготовки, а також професійну екологічну підготовку через базову екологічну освіту.

Основною метою екологічної освіти є формування екологічної культури як окремих осіб, так і суспільства в цілому, що передбачає розвиток навичок, фундаментальних знань та екологічного мислення і свідомості, які базуються на сприйнятті природи як універсальної і унікальної цінності [25]. Екологічна освіта має на меті сприяння критичному, етичному та креативному мисленню при оцінюванні екологічних проблем, а також створення обґрунтованих суджень про ці проблеми. Вона передбачає розвиток навичок та здібностей до самостійних і колективних дій, спрямованих на підтримку та поліпшення стану довкілля, а також підвищення загального усвідомлення значення охорони природи.

Серед основних завдань екологічної освіти слід виокремити такі аспекти, як формування екологічної культури населення, що включає виховання розуміння сучасних екологічних проблем держави та світу, усвідомлення їх важливості, актуальності і універсальності, а також зв'язку локальних, регіональних і глобальних екологічних проблем. Це також передбачає відродження кращих традицій українського народу у взаємовідносинах з довкіллям, формування любові до рідної природи, усвідомлення безперспективності технократичної ідеї розвитку та необхідності її заміни на екологічну, що базується на розумінні єдності живої та неживої природи в складно організованій глобальній системі гармонійного співіснування та розвитку.

Формування розуміння необхідності узгодження стратегії природи і стратегії людини на основі ідеї універсальності природних зв'язків, подолання споживачього ставлення до природи, розвиток осо-

бистої відповідальності за стан довкілля на місцевому, регіональному, національному і глобальному рівнях, вміння прогнозувати діяльність як особисту, так і колективну, а також розвиток умінь приймати відповідальні рішення щодо екологічних проблем, оволодіння нормами екологічно грамотної поведінки, є критично важливими складовими цього процесу.

Значною перешкодою для екологічної освіти в Україні є низький рівень екологічної свідомості. За даними Міністерства освіти і науки України, лише 12% громадян розглядають екологічні проблеми як пріоритетні, тоді як у країнах ЄС цей показник сягає 70%. Успішні приклади досвіду Фінляндії та Німеччини свідчать про важливість впровадження екологічної освіти на всіх рівнях. У Фінляндії програма «Екологія з перших років» охоплює 87% дітей дошкільного віку, формуючи екологічну свідомість через інтерактивні заняття [24].

У Німеччині обов'язкові курси екології у середніх школах забезпечують сталий рівень екологічної грамотності серед 95% випускників. Державна підтримка в обох країнах допомагає задовольнити високий попит на фахівців-екологів, що значно перевищує відповідний рівень в Україні.

В Україні необхідно переглянути підхід до екологічної освіти, зокрема забезпечити її інтеграцію у всі рівні освіти та створити передумови для розвитку екологічних професій. Також слід звернути увагу на післядипломну освіту з екологічних питань для фахівців різних галузей, оскільки це сприятиме оновленню знань та актуалізації екологічних підходів у різних сферах економіки.

Інститут екології Національної академії наук України прогнозує, що впровадження комплексної системи екологічної освіти дозволить підвищити рівень екологічної грамотності на 30% протягом перших п'яти років реформ [27]. Важливою є співпраця з міжнародними організаціями та запозичення досвіду країн, які вже досягли значного прогресу в екологічній освіті. Наприклад, програми обміну для викладачів, що сприяють формуванню педагогів-лідерів, які в свою чергу, будуть прагнути розвивати екологічну культуру серед учнів та студентів.

Отже, для формування екологічно свідомого суспільства в Україні необхідно створити комплексну систему екологічної освіти, яка включатиме оновлення навчальних програм, розвиток екологічних спеціальностей, державні просвітницькі ініціативи та міжнародну співпрацю. Екологічна освіта має стати невід'ємною частиною національної освітньої системи, що сприятиме сталому розвитку та раціональному використанню природних ресурсів, створюючи основи для екологічно відповідального суспільства.

Висновки. Україна, прагнучи інтегруватися до європейського співтовариства, стикається з нагальною потребою у вдосконаленні правового регулювання екологічної освіти для забезпечення її ефективної інтеграції в навчальний процес на всіх рівнях. Війна, яка призвела до знищення частини інфраструктури та ускладнила доступ дітей до освіти, підкреслила важливість надання екологічної освіти навіть у кризових умовах. Сучасні виклики потребують комплексного підходу до формування екологічної грамотності, який враховує як потреби суспільства, так і міжнародні зобов'язання України щодо охорони навколишнього середовища.

Порівняльний аналіз із практикою країн ЄС демонструє важливість запровадження законодавчих ініціатив, спрямованих на підвищення екологічної обізнаності та створення відповідних умов для її забезпечення. Досвід держав-членів ЄС свідчить, що державна підтримка екологічної освіти на рівні законодавства має вагомий вплив на формування сталого суспільства, де високий рівень екологічної культури є важливою складовою національної політики. Розвиток правових механізмів в Україні має бути спрямований на створення дієвої системи, що забезпечить екоосвітні знання для широких верств населення, починаючи від дошкільного рівня і завершуючи підготовкою фахівців-екологів.

Забезпечення екологічної грамотності у суспільстві та формування відповідального ставлення до навколишнього середовища – це не лише освітнє завдання, а й фактор національної без-

пеки та міжнародної відповідності України стандартам сталого розвитку. Успіх правового регулювання екологічної освіти стане основою для формування відповідальної екологічної свідомості

українців, що матиме довгостроковий позитивний вплив на екологічну ситуацію в країні та зміцнить позиції України на шляху до інтеграції в європейське співтовариство.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Екологічна освіта і виховання – шлях до збалансованого розвитку суспільства. URL: https://library.pl.ua/nashi_vidannja/inshi_vidannja/ekol_osvitra/ (дата звернення: 22.10.2025)
2. Шуміло О.М. Правове забезпечення екологічної освіти та виховання. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО»*. 2011. № 17. С. 131–137.
3. Старосуд І. М. Екологічна освіта та виховання як складові ідеологічного механізму екологічного права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту. Серія: Юриспруденція*. 2014. №11. Т. 2. С. 62–64.
4. Галайдик А.Р. Екологізація освіти: національні та зарубіжні тенденції розвитку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 103–106. URL: http://lsej.org.ua/5_2021/5_2021.pdf (дата звернення: 22.10.2025)
5. Екологічна освіта. Вікіпедія. URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Екологічна_освіта (дата звернення: 22.10.2025)
6. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. у редакції від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.10.2025)
7. Заверуха Н. М., Серебряков В. В., Скива Ю. А. Основи екології: навчальний посібник. Видавництво «Каравела». URL: https://pidru4niki.com/1821071256691/ekologiya/ekologichna_osvita_vihovannya_kultura (дата звернення: 22.10.2025)
8. Екологічна освіта. URL: <https://studopedia.org/2-105344.html> (дата звернення: 22.10.2025)
9. «Про концепцію екологічної освіти в Україні»: Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України від 20. 12. 2001 № 13/6-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text> (дата звернення: 22.10.2025)
10. «Про освіту»: Закон України від 05. 09. 2017 № 2145-VIII / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2017, №38-39, ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 22.10.2025)
11. «Про охорону навколишнього середовища»: Закон України від 25.06. 1991 № 1264-XII / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1991, № 41, ст. 546). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 22.10.2025)
12. «Про дошкільну освіту»: Закон України від 11. 07. 2001 № 2628-III / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, №49, ст. 259. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення: 22.10.2025)
13. «Про повну загальну середню освіту»: Закон України від 16. 01.2020 № 463-IX / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України(ВВР)*, 2020, № 31, ст. 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
14. «Про позашкільну освіту»: Закон України від 22. 06. 2000 № 1841-III / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2000, № 46, ст. 393. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення: 22.10.2025)
15. «Про вищу освіту»: Закон України від 01. 07. 2014 № 1556-VII / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2014, №37-38, ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 22.10.2025)
16. Мягченко О. П. Основи екології. Навчальний посібник. Екологічна освіта і виховання в Україні. URL: https://pidru4niki.com/15130616/ekologiya/ekologichna_osvita_vihovannya_ukrayini (дата звернення: 22.10.2025)

17. «Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. N 896 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.10.2025)

18. OECD Education Statistics. *OECD iLibrary*. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/education/data/oecd-education-statistics_edu-data-en (дата звернення: 22.10.2025).

19. Екологічна освіта в усьому світі: Профілі країн | Глобальне партнерство з екологічної освіти (GEEP). Глобальне партнерство з екологічної освіти (GEEP). URL: <https://thegeep.org/resources/countries> (дата звернення: 22.10.2025).

20. Розширений пошук. Домашня сторінка Європейського агентства з навколишнього середовища. URL: <https://www.eea.europa.eu/en/advanced-search?-field=issued.date&sort-direction=desc> (дата звернення: 21.10.2025).

21. Тижневі освітянські та наукові. Прес-служба Апарату Верховної Ради України новини. https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/267074.html (дата звернення: 21.10.2025).

22. «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» Постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 року N 188/98-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.10.2025).

23. Статистика витрат на освіту – Пояснюємо статистику. Вибір мови | Європейська комісія. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Educational_expenditure_statistics (дата звернення: 22.10.2025).

24. Витрати на освіту та результати навчання студентів. Блоги Світового банку. URL: <https://blogs.worldbank.org/en/impacetevaluations/education-spending-and-student-learning-outcomes> (дата звернення: 22.10.2025).

25. ПРООН підтримує презентацію Екологічного договору для України. ПРООН. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/undp-lends-support-environmental-compact-ukraine-unveiled> (дата звернення: 22.10.2025).

26. Опитування показують, що громадяни підтримують кліматичні дії та енергетичний перехід. Clean Energy Wire. URL: <https://www.cleanenergywire.org/factsheets/polls-reveal-citizens-support-energie-wende> (дата звернення: 22.10.2025).

27. Інноваційні розробки. Державна установа «Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України». URL: <https://www.igns.gov.ua/en/innovatsijni-rozrobky/> (дата звернення: 22.10.2025).

Стаття надійшла у редакцію: 24.10.2025

Стаття прийнята: 05.11.2025

Опубліковано: 15.12.2025

